

Ба 70 999

УЛАДЫСЛАУ ГАЛУБЕК.

АПОШНЯЕ СПАТКАНЬНЕ

ДРАМА у 4 АКТАХ.

ВІЛЬНЯ _____ 1919 г.

Ба 70 999

Выдавецтва Мёнскага Народнага Камісарыяту Асвѣты.

6

АПОШНЯЕ СПАТКАНЬНЕ

ДРАМА у 4 АКТАХ

УЛАДЫСЛАВА ГАЛУБКА.

Ба 70999
Г 70999

Бел. аддзел
1994 г.

ВІЛЬНЯ, _____ 1919 г.

Друкарня „Прамень“

9

L. V. B.

In. 184.018

28

А С О Б Ы:

БАЩКА, 50 г
 МАЩ, 45 г.
 РЫБОР } 19 г.
 ЯКИМ }
 БУТРИМ, 40 г., хросны.
 АЛЬЖБЕТА, 35 г., яго жонка.
 НАТАЛКА, 18 г., іх дачка.
 ВАУЧАНСКИ, 25 г.
 ВАСЛЕК, 20 г. } Студэнты.
 ГРАВЯНЕК, 20 г. }
 ДЗІУНЫ, 20 г. }
 НАСТА, 35 г., сялянка.
 АКСІНЬНЯ, 18 г., яе дачка.
 СЕЛЯНИН, 40 г.
 СТОРАЖ ТУРМЫ, 45 г.
 НАГЛЯДНИК, 25 г.

Статысты:

3—4 СТРАЖНИКІ.
 5—6 САЛДАТ.
 КАТ
 ДОКТАР
 ЧЫНОУНІК.
 НАЧАЛЬНИК ТУРМЫ.

Рэквізыт.

Кнігі
 Клумак
 Абразок
 Пісьмы
 Гітара
 Леварвэр
 Проклямацыі
 Сьвечка
 2 калы
 Гроб
 Званочак

25.04.2009

А К Т І.

ЗЬЯВА І.

У ХАЦЕ: стол, на сталё кнігі, ложкак,
лавы, у старане зьвязаны клумак.

МАЦІ. Вось і прычакала шчасьця, гадавала, гадавала, вырас, бывай маці здарова, сабраўся і гайда ў сьвёт, і куды спытацца.. У сьвёт да людзей чужых, незнаёмых.. (плача).

БАЦЬКА Да чужых, незнаёмых у сьвёт за навукай; (кратае кнігі) вось тут яго ўсё, рос, вучыўся, а цяпер паедзе, пакіне нас старых (плача). Застаецца Рыгорка, але што-ж калі ён без Якіма знудзее, яны-ж гэтак згодна жылі.

МАЦІ. Як-жа ня згодна, яны-ж блізьняткі, у адзін дзень на сьвёт прышлі, а цяпер разыходзяцца.

ЗЬЯВА ІІ.

ЯКІМ.

ЯКІМ. Матуленька, плачаце, ды пакіньце, не на век жа я паеду; праўда, дарога ў чужы край, але сьвёт ня могільнік, спаміж жывых жыць буду. Дасьць Бог скончу навукі, выйду на лепшую дарогу, прынясу карысьць нашаму сярмяжнаму брату. Можа мы пад гэтай страхой жыць пасья ня будзем, але як бы ні было, вас не пакіну, як не пакіну думачь пра ўсіх братоў сваіх—сялян.

Буду вучыцца, буду змагацца і бараніць, пакуль сіла, нашую дарагую бацькаўшчыну.

(Да бацькі) і татка то-ж рымзае, раскіе зусім, кіньце, тату, не сядзэць-жа мне на вузкім загончыку, калі Бог даў мэгчымасьць вучыцца. Праўда, трудна будзе плыць проціў вады, але нічагутка, як-небудзь паплыем. Кіньце думкі, часу ня многа пройдзе, 4—5 гадоў, а там здабудзем права, будзем жыць і ня дрыжэць ні перад кім.

МАЦІ. Але, сыночку, паплывэш, здаецца так, але цяжка плыць проціў вады, ой як цяжка, ні адзін з вас плыў, плыў і...

ЯКІМ. Ну, матуленька, нашто дапушчаць чорныя думкі, як небудзь з аддышай так сяк.

БАЦЬКА. Сынку, родны мой, ты разумны чалавек, трымайся заўсёды такога пагляду, ідзі звольна жыцьцёвай сьцэжкай, азіраючыся, бо часам на дарозе людзі хціўныя капаюць воўчыя ямы.

ЯКІМ. Бог ласкаў, не дапусьце чалавэка, то ніякія сілы не перамогуць волі Яго.

МАЦІ. Вэр, сынку, у Бога найвышэйшага і маліся Яму так, як вучыла цябэ.

ЯКІМ Вэру, матуленька, і буду маліцца.

ЗЬЯВА ІІІ.

БУТРЫМ і АЛЬЖБЕТА.

АБОЕ. Дай Божа добры дзень у хату.

УСЕ. Добры дзень.

БУТРЫМ. І так, сынку, ў сьвёт...

ЯКІМ. Ня йначай.

БУТРЫМ. Яно сабэ добра, вёска нашая нічога даць ня можа, трэба шчасьця шукаць на старанэ, але знайшоўшы тое шчасьце, каб не забыцца свайго роднага.

МАЦІ (да Альжбэты). Сядзь, Альжбэтка, не вясёла ў нас, сына ў дарогу выпраўляю, а мне здаецца, хаўтуры спраўляю.

АЛЬЖБЕТА. Што ты, што ты, кумка, крэй нас Божа, выпраўляеш, то ведаеш зачым.

ЯКІМ (да Бутрыма). Казалі, дзядзька, каб не забыўся свайго роднага.. забыцца можа толькі той, у каго няма ні душы, ні сэрца, а ніякага пачуцця.

БУТРЫМ. І я кажу, што той не члавек, каторы выйдзе з сялянскае хаты, сароміцца прызнацца, што ён сын вёскі і сароміцца ня толькі свайго брата, але часта і бацькоў. Колькі маю прыкладаў, ой, ой, узяць хоць-бы сына Гаўрыленка, Мікіту Качаргу э... і ўспамінаць ня хочацца.

Гадаваўся ў вёсцы, ганяў на пасту, а пасля, як скончыў школу, выехаў і толькі бачылі... ліст раз напісаў да бацькі і падпісаўся: быўшы ваш сын, а нyne памочнік вадаснога пісара нэйкай там воласьці, Ніколчй Кочэргін. Фамілію і тую перакруціў. А Мікола Васілёў, што ў чыноўнікі ўбіўся ў зьезд, той ужо так распанёў, што да свайго бацькі ня прызнаўся, калі той зьявіўся да яго ў лапцёх у зьезд — кажа: ня хораша было мне, калэцкаму рагістрату, гаварыць з табой—мужычком пры людзёх вялікай важнасьці. —

Хоця-ж да цябэ, сынку, гэта не стасуецца, але трэба слухаць, што старыя кажуць, бо жыцьцё—гэта акадэмія добрых і блagіх прыкладаў. Жыві, вучыся, дай Божа табэ быць шчасьлівым і багатым.

ЯКІМ. Дзякую, дзядзечка, за жаданьні—вашыя словы буду памятаць, пакуль не памру.

БАЦЬКА. Мой сын якраз не такі, ці будзе ён вучоны, ці чыноўнік які, бацькі свайго не адчураецца.

ЯКІМ. О! ніколі, ніколі!

БАЦЬКА. Гэта мянэ ня страшыць, аднаго толькі баюся, што сам сабою ёдзе ў сьвёт, а цяпер якраз несупакой такі.

БУТРЫМ. Вось-жа аб тое, жыцьцёвы шлях не адзін, у ім, бач, ёсьць шмат дарожак, і чачавék, ідучы гэтым шляхам, бывае трапіць на блудную сьцэжку і... прапаў... Не кажу я, што ён сам пойдзе на тое, каб зблудзіць, ня зрбiцца ўсё гэта зьнячэўку.

ЯКІМ. А я не сьпяшаючыся ды распытаваючыся гайду і пайду памалёньку.

АЛЬЖБЕТА. Толькі-ж тақ, сынку, толькі-ж так, не сьпяшаючыся ды памалёньку.

МАЦІ. А маё сэрца вельмі неспакойнае. Вось як успомню, што яшчэ часiнка і сынка няма, то душа сьцюдзьявее, здаецца ніколі-б ня спушчала з воч, аж пакуль і рукі не сашчапіла.

БУТРЫМ. Ня варта разважаць, можа і добра будзе.

АЛЬЖБЕТА. Што-б ня было, а трэба супакiваць сябе, што добра будзе... Вось-жа і мая Наталка на вясну канчае школу і так сама хоча ёхаць вучыцца далей.

БУТРЫМ. Вельмі рад гэтаму, вельмі рад! з Богам! ня можна спыняць ахвоту тады, калі яна жыве.

ЯКІМ. Наталка паедзе, мы ўдваiх будзем вучыцца і пойдзем па шляху да лепшага жыцьця.

АЛЬЖБЕТА. Шкода, што ня разам ёдзеце... удваiх сьмялэй.

ЯКІМ. Спаткаемся, цётка, спаткаемся, адна школа, алзiн горад, гэта нашая ўмова.

АЛЬЖБЕТА. Ну, калі так, то й добра...

БУТРЫМ. Ня былі-б то вучоныя людзi, глядзi які плян абмяркавалi.

МАЦІ. А гдзе-ж дачка, чаму няйдзе сюды?..

АЛЬЖБЕТА. А зараз падойдзе развітацца з Якімкай, гэта-ж, бачыш, найлёпшыя сябры.

МАЦІ. Згоднае жыццё людзём прыклад— бацьком пацэха.

ЯКІМ. А яшчэ ні разу не сварыліся і сварыцца ня будзем.

БУТРЫМ. За вошта, дзеці, вам сварыцца, няхай нашыя злосьнікі сварацца, а дзеці нашыя згодна жыць будуць.

БАЦЬКА. Сорам вялікі быў-бы, каб дзеці нашыя ды сварыліся, здаецца-ж мы благіх прыкладаў у жыцці не давалі, век зжываем, а з Бутрымом ні разу спрэчкі ня было, дык за вошта дзеці нашыя спрацацца будуць.

ЗЬЯВА ІV.

РЫГОР.

РЫГОР (вітаецца з цёткай і дзядзькам).

ЯКІМ (глядзіць на гадзіннік) А час той блізка... яшчэ часіна і роднае гняздо будзе ад мярэ далёка-далёка.

МАЦІ. Лёгка, сыночак, сказаць, але цяжта перажыць.

РЫГОР. Якім! каб ведаў ты, як балюча чуць гэтыя словы, ты хіба не жалэеш маткі, калі крацаеш яе хворае сэрца.

ЯКІМ. Ну, а як-жа іначай сказаць, паеду, прыеду цябе ўбачу, ты вырасьцеш яшчэ большы, будзеш яшчэ дужэйшы, ломіш цяпер падкоўкі, валіш бычка за рогі, сіла твая будзе яшчэ большая прыгода ў гаспадарцы, шануй бацькоў, не давай працаваць, сам балей да працы бярыся, а пасля прыеду я, зашануем старых на доўга, на доўга.

РЫГОР. Ляпей-бы ты ня ёхаў, мы-бы з табой удваіх працавалі і жылі-б.

МАЦІ. Сыночак, а можа і праўда ты не паэдзеш — падумаі.

ЯКІМ. Не, матуленька, паеду, што я ў вёсцы буду рабіць, працаваць з плугам не магу, то лепш спрабую іначай кіравацца ў жыцьці... Выйду я за вучыцеля, значыць пацягнем да асьветы нашых братоў, — на каморніка, буду мэраць зямлю князеўскую, каб ведаць колькі ён яе мае, і каб мы ведалі на ўсякі выпадак.

БАЦЬКА. На каго-б ні вышаў абы не дзяньгубіць. *).

БУТРЫМ. І я кажу, абы не дзяньгубіць. Будзеш каморнікам — добра, зьмэраеш князеўскую зямельку і нам скажаш колькі ёсьць у яго, будзеш вучыцель, яшчэ лепш — дзёці сялянскія пойдучь к табé ў школу. Як не кажы, а добра, дай Божа табé быць вольнай птушкай і даляцець у тую вышыню, куды дазваляць сілы.

ЯКІМ (дзякуе).

МАЦІ. Праўду ён кажа, здароўя ў яго няма, і да гаспадаркі ня здатны, вось Рыгорка, дзякаваць Богу, здароў, а ён слабы.

АЛЬЖБЕТА. Здараецца так, што блізняткі ня роўнай сілы бываюць, адзін жасьцёлшы, а другі слабшы.

БУТРЫМ. Зусім зразумела... той скарб, каторы прырода дала-б аднаму, яна даець двум, аднаму розум, за тое сілы мэнш, другому сілу, розуму мэнш, як не глядзі, а Рыгор у цябе надзвычайнай сілы чалавék, — у навуцы слабы, у Якіма сілы мэнш, галава пракурорская.

МАЦІ. Адно з другім складаецца, каб матчына сэрца балéла. Ня мае ён сілы—цяжка, ня мае грошы, яшчэ цяжэй.

*) Марнаваць час.

ЯКІМ. Матулёнька, грошы будуць, абы здароўе, той чалавек, каторы хоча працаваць, з голаду не памрэ. На які гадок грошы ёсьць, а там, Бог ласкаў.

БУТРЫМ Не бядуй, маці, не бядуй, не прападзё Якім, не прападзё, — гдзе-ж ён прападзё, калі ў яго вачох гарыць надзвычайны агонь. Не, такі агонь ня згасне.

ЯКІМ. Да пары будзе гарэць, а посьле і згасне... ну, матуленька, благаславецце мяне...

МАЦІ. Не хацела-б я, каб дзіця маё па сьвецце бадзьялася, ой не хацела-б... (здымае абразок) будзь шчасліў сыноч, Бог з тобою, не забудзься нас, як мы не забываліся цябе.

ЯКІМ (да бацькі) Благаславі, тату.

БАЦЬКА. Будзь жыві і здароў, сынку, няхай матачка найсьвяцейшая апякуецца над тобою і не папушчае ніколі.

ЯКІМ (да Рыгора). Брат, ты і гаспадар, ты і апякун, бацька стары, маці і гутаркі няма, і вось дзеля гэтага ўсю надзёю пакладаю на цябе, абавязак твой працаваць і шаважаць старых, як родны сын, бывай здароў.

РЫГОР. Бывай здароў... (да бацькі) Бяры, тату, клумкі, глянем ці каня запраэгли...

БАЦЬКА,
РЫГОР і } выходзяць.

МАЦІ

БУТРЫМ. Ну, дзіцятка, благаслаўляю і я, як свайму роднаму зычу шчасьця і здароўя. Калі часам будзе цяжка, ня будзе грошы, гукай да нас — памагу, а вось гэта табé на дарогу і на скляпéньня новае будовы жыцьця (даé грошы, да Альжбéты), пойдзем і мы глянем.

АЛЬЖБЕТА. Ну, дык бывай здароў, сынку, дай Божа табé дайсьці да вялікіх навук і быць вялікім чалавэкам (пайшлі).

ЯКІМ (адзін). Што ж яна ня йдзе (думае).

ЗЬЯВА VII.

НАТАЛКА.

ЯКІМ. Наталка! які я шчасьлівы, што ты прышла.

НАТАЛКА. А якая я нешчасьлівая, што ты ёдзеш і адзін.

ЯКІМ. Наталка, мы рэзлучаемся толькі да вясны, а там..

НАТАЛКА. А што там?..

ЯКІМ. Ты скончыш школу, прыедзеш у тое самае мэста, паступіш на курсы і будзем разам, мы будзем моцна, моцна кахаць адзін аднаго. Праўда, мая зорачка, кажы?

НАТАЛКА (думае).

ЯКІМ. Ці праўду я кажу?

НАТАЛКА. Толькі-ж ты не забудзься мяне, не забудзься, што я шчыра кахаю цябе і живу толькі табой (цалуе). Які ка; як шчасьліва, як багата я, што мы так кахаем адзін аднаго... Божа мой, ці будзе калі шчасьлівая часіна цэлым жыцьцём і жыцьцём нашым уласным

ЯКІМ. Наталка, будзе, толькі скончу навуку, і мы будзем так шчасьлівы, як ніхто другі.

НАТАЛКА. Буду чакаць таё часінкі, калі мы, зможам, сьмела сказаць: Якімка мой..

ЯКІМ. А Наталка мая... (абнімаюцца).

НАТАЛКА. Якімка, пішы да мяне, не давай сумаваць, бо згіну не дачакаўшы таё шчасьлівае часіны.

ЯКІМ. І пісаць буду і прычакаем нашага шчасьця.

НАТАЛКА. А скажы, Якіме, ці будзеш помніць ты, гдзе рэчка нашая, гдзе луг, гдзе

мора красак, і птушкі гдзе пяюць, і бор шуміць, а тыя казкі векавога бору, ці будзеш помніць ты?

ЯКІМ. Ні рэчкі нашае, ні казак векавога бору я не забудуся да скананьня, яны мяне будуць сьвятымі ўспамінамі шчасьлівага дзяцінага жыцьця.

Я буду цягам помніць, што вёска, рэчка, бор зялёны, магільнік, сонныя бярозкі і крыж, гдзе зыходзяцца дарогі, — сьвятое мейсца для мяне. У часе сьмерці я буду рад сканаць пад соннай пажаўцеўшаю бярозкай і слухаць у апошні раз хаўтурны напёў лісьця. — Наталка рэр маім словам.

НАТАЛКА. Мой любы Якімку, як Богу, як небу, я веру і маюся, глэцзячы ў вочанькі твае, у іх, як у блакітным небе, я бачу зорку свайго шчасьця, кэсу сонца, што абагрэе душу маю...

Яны мае, мае сінія нябёсы, сама буду глядзець, нікому не аддам—ніколі, вёк неразлучныя са мной... (цалуе і плача).

ЯКІМ. Наталка, плячаш?

НАТАЛКА. Не, мой любы, не, ня плачу, ня плачу, я толькі так — я не магу скрыць тае радасьці, што бачу, і суму цяжкага, што можа на заўсёды... разлучаюць... нас.

ЯКІМ. Ну супакойся... чую, брат здаецца йдзе?

НАТАЛКА. І так Якім, з Богам родны мой... (цалуе). Пішы... будзь шчасліў (вышла).

ЯКІМ. Ну цяпэр усё... З усімі разьвітаўся... і з табою, хатачка мая — гэтыя абгніўшыя скляпённі, накрытыя саломай цяпэр пакідаю, але сэрцам з табой... душа мая тут жыла і будзе жыць, я сюды вярнуся.

ЗЬЯВА VIII.

РЫГОР.

РЫГОР. Можна ёхаць, сусед падвязе цябэ.

ЯКІМ. Бывай здароў (цалуюцца, выходзе).

РЫГОР. Ой, як цяжка мне разлучыцца з ім, быццам на заўсёды выправіў яго... вось нейкае працуцьцё як камень цісьне грудзі і жывё страх. Памятую дзяцьмі былі мы, Божа мой, як згодна жылі, а падрасьлі разыйшліся...

Ні з тваёй, братка, душой памыкацца ў сьвёт, ні з тваёй, у цябэ сэрца слабое, няпраўды ня зносіш, а хто няпраўды ня зносе, той на сьвеце доўга ня людзяе (за спэнай чужен званок калёс). Пішы, браце, эх, Якіме, Якіме, нудна мне браце без цябэ.

ЗЬЯВА IX.

НАСТА.

НАСТА. Паёхаў Якімка?

РЫГОР. Паёхаў.

НАСТА. Чаго-ж ты спахмурнёў так?

РЫГОР. І сам ня ведаю, вельмі трывожуся...

НАСТА. Нічагутка, усё добра абыйдзецца... людзі мы ўжо гэткія, хочам каб нашыя родныя век разам былі.

РЫГОР. А я-бы і кроку з хаты ня ступіў, гдзе можа быць ляпэй, як ня дома.

НАСТА. Людзі ня птушкі, — птушка выведзе дзяцёй, узгадуе і толькі іх бачыла, а тут, тады спакойны будзеш, калі вэчка дамавіны вочы закрыве.

Ня сумуй, дзёткі, вэрнецца Якім жыві і здароў.

РЫГОР. Ходзяць чуткі быццам, што па мясгох забастоўкі пануюць—людзей вэшаюць..

НАСТА. Кажуць людзі... дый газеты пішучь.

РЫГОР. Вось-жа аб тое — а Якім за вельмі мяцэжны.. дападзэ і прападзэ.

НАСТА. Бог ласкаў... не папусьце. А ведаеш, Рыгорка, гэта-ж і маю дачку Аксінью хацелі да паноў у нейкае мэста на службу ўзяць?

РЫГОР. І што?

НАСТА. Не аддала...

РЫГОР. Я вельмі рад гэтаму... і шчыра дзякую вам... аддаць Аксінью, усё роўна, што адабраць ад мяне ўсё... я, цётка, вам нічога не казаў, скажу посьля, бо цяпер мне цяжка, горка, сьлёзы душаць горла... Аксінью не аддавайце нікому, нікому... я прашу, пашкадуйце мяне... я адзін.

ЗЬЯВА Х.

БАЦЬКА—МАЦІ—БУТРЫМ—АЛЬЖБЕТА.

МАЦІ (плачучы). Няма майго сыночка, няма...

БУТРЫМ. Ах, матка, пакінь плакаць ня рві душы, і так сумна на сэрцы, а ты без супачыўку плачаш і плачаш.

МАЦІ. Бо не магу ічачай, не магу.

АЛЬЖБЕТА. Годзе, кумка, годзе...

НАСТА. Супакойся... пакінь плакаць.

БУТРЫМ. Ад'яжджаў калісь я ў сьвёт,— нябошчык татка мой ня плакаў, а запяў нудную-нудную песьню, словы каторае на век запалі ў маю душу, вось паслухайце: (пяе).

У нядзэлю раненька

Узыйшло сонца нізенька,

і. г. д. (гл. беларускі пэсеннік з нотамі).

(Усё плачучь.)

Занавэс паціху апушчаецца.

АКТ II.

ЗЪЯВА I.

Кватэра Якіма, — ён піша ліст — ля стала гітара.

ЯКІМ.— Пішу дамоў ліст і можа апошні.

Выяжджаў, думаў адно, а пажыў у месце — думаю другое..., а ці пасылаць яго? (думае). Вось пачакаю Наталкі, яна павінна падыйсьці, і паслухаю, што кажаць будзе.

Мэста і вёска, што неба і зямля. Жывуць людзі ў вёсцы, адчуваюць няпраўду, але ня ведаюць, хто разсадзіў яе, хто даглядае яе, а тут, бы ў вадзе, адбіваецца тое дрэва зла; і відаць карэньне ўпіўшаеся ў цэла замучаных людзей. Эх дрэва, дрэва, што-бы было, каб не падрубалі цябе — тваё карэньне заглушыла-б увесь сьвет (хавае ліст).

ЗЪЯВА II.

НАТАЛКА.

ЯКІМ. Наталка, я пра цябе думаў, а ты тут.

НАТАЛКА Тут, мой, братка, тут, (убач. ліст). што гэта, Якімка, ліст нейкі...

ЯКІМ. Але, ліст.

НАТАЛКА. А да каго, можна глянуць?

ЯКІМ. Можна, можна.

НАТАЛКА. Дамоў?..

ЯКІМ. Дамоў, толькі не адважыўся паслаць, чакаў цябе, што скажаш ты.

НАТАЛКА. Напісала і я, ды не адважыўся паслаць, што скажаш ты?

ЯКІМ Я скажу: пашлем...

НАТАЛКА. — Вось дажылі, дык дажылі, ліст да бацькоў мяркуем як паслаць.

ЯКІМ. Паслаць лісты я не баюся, боязна толькі іх на сьлед навясці... бацькі лісты атрымаюць, прыедуць сюды, а тут сына павядлі на шыбеніцу.

НАТАЛКА. Не да рэчы чаўпеш, мой хлопчык, лісты пашлем, а пра шыбеніцу забараняю гаварыць табе.

ЯКІМ. Сягоняшні дзень пакажа нам пудзвіну, ці жыць, ці гніць.

НАТ. Эх, Якіме, Якіме, шорахна становіцца мне як успомню, што ты павінен сягонья зрабіць.

ЯКІМ. Жэрабі выпаў і рэчы няма... павінен...

НАТ. Якім, а можа хто другі, а можа ты якраз ня можаш забіць таго, каторы для цябе нічога благога не зрабіў.

ЯКІМ. Наталка, не кажы мне гэтага... я слухаць ня буду... чужыя сьлёзы раняць маё сэрца, я ня жыву толькі для сябе... павінен і зраблю..

НАТ (задумалася).

ЯКІМ. Аб чым задумалася?

НАТ. Я думкамі перанеслася пад страху роднае хаткі.

ЯКІМ. Успомні што-небудзь, я супачыну душой.

НАТ. Пра гай, што на гарэ з прад веку стаць і шаптаў нам казкі, чароўныя казкі, пра сонца, месяц, неба зоры.

ЯКІМ. Успомні... мне хутчэй — пра ўсё, пра ўсё, што ўзбагаціць маю душу, успомні.

НАТ. Якім! ці помніш ты пра тыя зоры, каторыя ўглядаліся на нас, як мы сядзелі з табою на курганчыку і ты першы раз сказаў, што кахаеш мяне, а сенажаткі, а тыя кветкі, а сьпэвы шчаслівых птушак, а тую каплічку, гдзе мы маліліся і тоя рэха ад званоў, што працяжна плыло над борам... Якім, Якім, ці помніш ты?

ЯКІМ. Рэха ад званоў, ці помню я? і той курганчык, гдзе застыла як сфінкс слова маё прысягі — помню..

Наталка! ніколі, пакуль буду жыць, я не забудуся — той звон з каплічкі, як рым вясны, у прамежку з птушыным сьпэвам гудзіць і па сягонья ў маіх вушах, я ім живу, я вёскай дыхаю, мне неба места нічога не дало... я бэдзен тут, тут стоіг пакутны людзей замучаных цяжбой... Я там гдзе рэха ад званоў, я там.

НАТ. А там, цяпер вясна, і птушкі ў чароўным лесе прывітаюць хараство яе, і поруч з гэтым сьпэвам у хатцы, гдзе живуць бацькі, уторыць пакутны стоіг старых аб дзётках заблудзіўшыхся ў нязнаных пуцявінах жыцця. Якім, калі ты памятуеш словы таё прысягі, калі ты цэніш той спрадвечны курганок, паслухай аб адным... паслухай, яшчэ ня позна, яшчэ магчымаць ёсьць.

ЯКІМ. І што?

НАТ. Пакінем усё, пакінем гэтае шэрае сцюдзёнае неба і ўцячом туды, гдзе кожны кузьцік, кожная галінка, нашае роднае, і сэрцу роднае ўсё. —

Якім, — я заклінаю цябе вэрай прадзедаў, я заклінаю ўсімі тымі ўспамінамі, ня йдзі, пакінь — яшчэ ня позна.

ЯКІМ. Наталка, хто-ж па твоему я, прадажная душа, каторая пагляд свой змяняе, як адзёжу, ці вёскі шчыры сын?..

Даволі вызнаў я жыцьцё, каб стаць у рады абаронцаў бэднага загнанага народу, — даволі бачыў сьлёз сірот, пакінутых сярод дарогі, даволі мне ўсяго... я шчыры паслугач галодных і грозны біч сытых...

Цябэ кахаю шчыра, шчыра, а слова і ўміраючы ніколі не змяню...

Прысяга..

НАТАЛКА (на бок). Позна... позна.

ЗЬЯВА ІІІ.

ДЗІУНЫ—ВАУЧАНСКІ—ГРАБЯНЕК.

УСЕ. Вось і мы.

НАТ. Сядайце...

ВАУЧ. Трэба спачыць, ногі натаміліся.

ЯКІМ. А гдзе-ж ты быў?

ВАУЧ. Ідучы вуліцай за мной шпэг ні ў знак цікаўся, я яго згледзіў і з дарогі звярнуў, каб сьлёд страціў.

ЯКІМ. Нюхаюць, значыцца.

ДЗІУНЫ. Блага таму нюхаць, у каго нюхала заткана.

ЯКІМ. Ну, і як-жа той сыскны камэрдынэр?

ВАУЧ. Страціў сьпэжку і зьнік, як дым.

ГРАБ. Паміж іх ёсьць патэнтаваныя дурні.

ЯКІМ. І вельмі многа... мяне раз адзін шпэг вёў аж у канец мэста... іду я, паўзэ ні ў знак і ён... і быццам адзін аднаго ня бачым. Урэшце прышлі пад самую рэчку, ісьці далей няма куды, я павярнуўся да яго і кажу: сэр, вэрнемся назад... Пачырванёў ён, як рабіна, прамыкаў нэшта і зьнік, як воўк.

ВАУЧ. Дзіўлюся, як мог сышчык пачырванець. На мой розум, сышчык такая жывёлінка, каторая сваё сумленье прадае разам з скурай у першы дзень паступленьня на службу.

НАТ. А можа той шпэг якраз у той дзень толькі дастаўся на службу і частка сумленьня яшчэ была пры ім.

ВАУЧ. Хіба-ж толькі так.

ЯКІМ. Нешта ж Васіля няма.

НАТ. Прыдзе, нідзё дзёнеца.

ДЗІУНЫ (бярэ гітару — пяе). Рабіна, рабіначка, рабіна мая, чаму ты, рабіначка, рана аддзьвіла?

НАТ. Як не ў пару ты заіграў, браце.

ДЗІУНЫ. А што па твоему, сёсьці ды плакаць? Не, гэтак ня быць, я ніколі ня плакаў і плакаць ня буду, няхай па тым плачуць, каму хаўтуры сьвьяня будуць, а я пяць буду. (пяе). Дзяўчына, дзяўчыначка, дзяўчына мая, чаму ты, дзяўчыначка, засмуцілася.

ЯКІМ. У гэтай песьні сьвятая словы і мэлёды, а колькі жалю і суму чуецца ў ёй. Хто можа не зразумець яе, толькі ня сын вёскі, чужым яна будзе чужою, а мне мілыя родныя абразы блізкія сэрцу.

Песьня гэтая перанесла думкі маё пад страху роднае хаткі к родным мэжам дарагое бацькаўшчыны. О бацькаўшчына, як кахаю і вёчна думаю аб табе, а ці вярнуся калі, ці ўбачу сваю матуленьку эх, доля — доля...

НАТ. Якім, — вярнемся... і хутка.

ДЗІУНЫ. Мы не павінны верыць, што будзе ноч, што ня будзе дня, ня будзе сьвету!

ГРАБЯН. Бяз веры ня можна жыць. Хоць і жыве такое пачуцьцё, што ня будзем жыць, ня будзем бачыць родных загонаў, мілых абразоў, але такое пачуцьцё трэба гнаць і вё-

рыць, моцна верыць, што будзем жыць, будзем бачыць усіх.

ДЗІУНЫ. Каб я, Якім, ня знаў цябэ, як знаю, то мог-бы сьмела сказаць, што ты...

ЯКІМ. Што я?

ДЗІУНЫ. Ды проста спужаўся, што першаму табé выпала страляць у...

ЯКІМ Ты так думаеш?

ДЗІУНЫ. Ну, а як-жа іначай... ты ў апошнюю часіну так крута падаўся думкамі да родных мéжаў, як дзіця да маткі

ЯКІМ. Як хочаш разумей, а родны загон і мілыя абразы ніхто і ніколі ня выганіць, калі яны рысуюцца ў вачох маіх.

НАТ. Я зусім разумéю Якіма, родныя абразы бацькі, маткі дарагі так, як родны край, скажэце мне, што варт той чалавék, каторы не кахае бацькаўшчыны.

ГРАБЯН. Той чалавék бяз сэрца, бяз душы, гнілое дуплэ я шмат чуў пра людзéй, каторыя вék жывалі на чужыне, а паміраць прыходзілі на родную зямéлку.

ВАУЧ. Жыды першыя... яны раскінуты па цэлым сьвэце, а зямля Ерузалімекая ў іх ёсьць як памятка, памірае з іх хто, жмэнечку зямліцы тэй кідаюць у магілу... А ўзяць хоць-бы касту Брамінаў, у іх закон такі: пакінуў родны край, выехаў, то назад ня вёрнешся, бо закон кажа такога разглядаць як нэпрыяцеля і караць сьмёрцю.

ЯКІМ (да Дзіўнога). Я, брат, і ня думаў палохацца, прыгавор напісан, падпісан, застаецца толькі выпаўніць, ну і выпаўню, рука ня дрыгне, калі сэрца кажа мсьціцца.

ДЗІУНЫ. Помста — страшная помста. Чулі, Бяздомнага павэсілі?

УСЕ Чулі...

ДЗІУНЫ. Забыцца не магу, так перад ва-

555057

чыма і стаіць худы з уваліўшыміся вачыма... замарылі і павесілі... я выляцеў, а ён завіс.

ЯКІМ. Колькі ён сядзеў?

ДЗІУНЫ. Гады два нёшта.

ЯКІМ. Цэлая вёчнасьць.

ДЗІУНЫ. Праўду кажаш, цэлая вёчнасьць, сядзеў я ў той час на сусэдзтву з яго камерай, ноч, турма сьпіць, а ні шэлесту, ня спалася мне... чую.. стук, стук, клікае... усьхапіўся я, даю адказ: ня сплю.

Вось і пачаў ён выстуківаць, што быў яго суд — суд скоры і справядлівы і не задоўга будзе канец жыцьця... жанаты, і дзэтак двое, казаў, ёсьць, адрэс даў: прасіў зайсьці. Ня мог я далей слухаць стукі, падбег к дзвярам, і пачаў валіць кулакамі што было сілы. Падняўся шум, па калідорах забэгалі, скрыгануў замок, адчыніліся маё дзвёры...

НАТ. Ну і што?

ДЗІУНЫ. Я дзіка глянуў на іх, сёў на ўслончыку і сказаў: к чорту пайшлі сукіны дзэці...

ЯКІМ. А што было далей?

ДЗІУНЫ. Я ня ведаю.

ГРАБЯН. Цябэ пэўне палічылі за вар'ята і годзе, падумалі адно з двух, — ці звар'яцеў, ці захварэў...

ДЗІУНЫ. Палічылі хворым... бо на заўтра прышоў доктар і пытаўся што баліць мне.

ЯКІМ. А што было далей?

ДЗІУНЫ. Пасьля таго ночы я ня спаў... пільнаваў усё, калі прыдуць браць Бяздомнага, і вось, ня памятую на каторы дзень, чую цікаюцца... адчыніліся ў яго дзвёры... О Божа, калі пачаў я крычаць, калі пачаў крычаць, то ўся турма на ногі стала, чую крычаць там, і там, папрачыхаліся ўсё... усім было вядома, што пакорныя паслугачы павялі шкоднага ім чалавэка.

ЯКІМ. Т-а-а-к, ці аднаго завялі, каб іх сьляпых вадзілі.

НАТ. Ну, а ці быў-жа ты па адрэсу ў жонкі Бяздомнага?

ДЗІУНЫ. Быў. О, ляпэй-бы я памер, чымся ішоў туды.

НАТ. Кажы, кажы.

ДЗІУНЫ. Прыходжу, у сырым сутарэньні за машынай сядзіць маладая заплаканая жонка, худы твар выглядаў, ох, не магу расказаць, двое дзэтак гулялі на падлозе, я ступіў і замер... меншы сыноч яго падбег да мяне, абняў маё калені і нямым голасам закрычаў: мама, мама, татулка наш прышоў, — я ня вытрываў абамлёў... адняло мову, і доўга ня мог выказаць, хто я і чаго прышоў.

ВАУЧ. О! як балюча чуць усё гэта!..

НАТ. І так ты нічога ёй не сказаў?

ДЗІУН. Не сказаў.

ЯКІМ. Не сказаў і добра... хто-небудзь другі скажа... Усё роўна ня вярнеш.

ЗЬЯВА IV.

ВАСІЛЬ.

УСЕ. Ага... зьявіўся?!

ВАСІЛЬ. Выбачайце... быццам і запазніўся на часінку, але ў гэтым не мая віна выглядаў ўсё. Пункт а пятай... трэба быць на мейсцы... будзе ёхаць тут ля нас.

УСЕ. (глядзяць на гадзіннікі).

ЯКІМ. Ну, то і пойдзем... (устае, перакладае леварвэр з кішані ў кішаню).

УСЕ. Пойдзем.

НАТ. Якім... затрымайся на часіну... хачу папытацца... сядзь...

ЯКІМ. Не сяду... сядзець можа толькі той, каторага трымаюць за зялёзным засовам, а я, пакуль што, на свабодзе.

УСЕ. (да Нат.) І так бывайце здаровы.

НАТ. Ну што-ж — ідзецце, зычу шчасьлівага канца.

Ваўчанскі }
Грабянёк } (Вышлі).
Дзіўны }

ВАСІЛЬ. А я, цётка, развітаюся з вамі на заўсёды, не спамінайце благім словам (цалуе руку).

НАТ. Што ты?.. што ты?..

ВАС. Кажа мне прачуцьцё, што больш я не вярнуся. Пойдзем, Якім... мы з табою пачынаем першыя... (к дзвьярам).

НАТ. Ня веру я, ня веру, — мы будзем жыць!..

ВАС. (пайшоў).

НАТ. (к Якіму). На часінку ня больш... Якім, які канец, што будзе, калі, крый Божа, няўдача...

ЯКІМ. Канец вядомы.

НАТ. Якімка, чаму ты такі сумны.

ЯКІМ. Я не магу мець іншага твару... ты ведаеш, што будзе зараз.

НАТ. (бярэ за рукі Якіма і ўгляд. ў твар).

ЯКІМ. Угляда-шся, мая радасьць?..

НАТ. Углядаюся, маё сьонца, углядаюся... хачу, каб абраз твайго твару запаў у маю жалобную душу. Стой-жа, мая зорка, стой, не зварухніся, дай налюбавацца табою, пакуль ізноў ня зробішся сумным (цалуе вочы). Вочанькі мае ясныя, мае вочанькі (плача).

ЯКІМ. Ня плач... я йду... (выбег).

НАТ. (усьлёд). Якім... Якім... пайшоў, няма... позна... сама пусьціла... не змагла ўгаварыць... (плача).

Які цяжкі абавязак, падумаць толькі, а ці ўдасца шчасьліва давясьці да канца... О! нёба справядлівае.

А можа ўсё добра будзе, ня буду аб гэтым думаць.

Які ён добры, Божа мой, ці можа быць хто другі... і як ня любіць такога чалавэка... жывучы ў вёсцы, я паніла яго даражэй за дыямэнты і толькі чакала таё часіны, калі буду неразлучна з ім, аж вось тая часіна надыйшла... хто ведае, быць можа, з выхадам Якіма за дзевёры, расчынлася вялікая пропасць між намі.

Божа, дай сілы прыждаць шчасьлівага канца.. мы пакінем усё, паедзем далёка, каб забыцца, супачыць... але куды-ж мы паедзем мяцэжныя душы, гдзе можам жыць спакойна, там, гдзе жыве праўда, а гдзе жыве праўда?

Няма праўды на сьвэце, няма нам мейсца ў сьвэце. (Становіцца на калені, вялікая пауза).
(За сьцяной чуенца выстр. — адзін, другі).

З Ъ Я В А V.

ЯКІМ.

ЯКІМ. (з леварв. у руках — акрываўлены).

НАТ. Якім, што з табою, ці ранены?

ЯКІМ. Лёгка, дай вады.

НАТ. Ось прычувала маё сэрца, прычувала (дае ваду).

ЯКІМ. Непрыяцель наш ня жыве... Васіля школа, забілі і не скрануўся..

НАТ. Васілёк, Васілёк — як прычуваў, што ня вэрнецца (абвязвае галаву).

За сцэнай шум.

З Ъ Я В А VI.

СТРАЖНІКІ.

СТРАЖ. Ні з места...

НАТ. (Засланіўшы сабой Якіма, хапае з стала левар.). Я не аддам Якіма, не аддам! (страляе — адзін падае).

З А С Л О Н А.

А К Т ІІІ.

ЗЪЯВА І.

Дэкор. І-га акту. Маці за адным сталом — бацька за другім.

МАЦІ. І так няма вэстачак ад Якіма... Бог сьвяты ведае, што з ім... перш пісаў калі не калі, а цяпер і сьлед страцілі... нічога ня піша, думай маці, што хочаш.

А цяпер-жа неспакой такі, бунты ўзьняліся, забастоўкі, ой, ой. Хлапéц малады, заўзяты, натрапіць на бяду, зложы галоўку.

БАЦЬКА. Але, часы неспакойныя, нашто ўжо ў нашай вёсцы, і то што творыцца. Сяляне арэнды ня плоцяць, лés князя сякуць, а той стражнікаў на іх падсылае... Скажы ты мне, гдзе Рыгор?

МАЦІ. Мала ён у хаце стыкаецца, з забастоўшчыкамі ў дружбу ўвайшоў, афішкі прыносіць, сялянам раздаець, вось і сюды частку прынёс.

БАЦЬКА. Дай сюды, гляну.

МАЦІ (падносе). Нічога не спазнаеш — няграматы.

БАЦЬКА. Няграматы і сляпы родныя браты. Вось пачакаю Бутрыма, або дачку Насты, тыя прачытаюць.

МАЦІ. Успомніў ты пра дачку Насты.

БАЦЬКА. Пра Аксiвiню?

МАЦІ. Але-ж.

БАЦЬКА. Добрая дзяўчына, маю на ўвазе яе.

МАЦІ. Жонка для Рыгора—хоць куды.

БАЦЬКА. А чаму-ж? Якіма ажэнем з Наталкай, а Рыгора з Аксіньяй... няхай-бы жылі, як людзі добрыя жывуць.

МАЦІ. Нічога няма лепшага, як дзяцэй паставіць на ногі.

БАЦЬКА. Ці дажджом мы гэтага?

МАЦІ. Вось-жа пра тое, няма Якіма, хата пустая і чорных думак поўна галава, як ні гляну ў цёмны кут, заўсёды цень бачу яго, ні то ён хвор, ні то ён ня жывы.

БАЦЬКА. Надумаешся за дзень, а ўвечары мітусяца цёні.

МАЦІ. Стараюся другі раз ня думаць, усё роўна зьяўляецца сыноч мой.

БАЦЬКА. Зусім зразумела, твае думкі бягуць да яго, а яго да цябе і ў той мамэнт, калі ты бячыш цень яго, ён бача цень твой.

МАЦІ. Каб-жа так, тады ўвесь неспакой на бок.

БАЦЬКА. Ліст-бы папасьці ў рукі, стопудовы ціжар з грудзэй зваліўся-б.

ЗЬЯВА II.

СЕЛЯН. Добрага дня ў хату!

БАЦ. і МАЦІ: (адказ) Добры дзень!

БАЦЬКА. Гдзе быў, суседзе?

СЕЛЯН. У воласьці, клікалі, каб арэнду вёс, а то казалі—выкідаць будуць.

БАЦЬКА. Ну і што-ж занёс?

СЕЛЯН. Пакуль што не, але занесьці трэба, няхай будзе спакой у маёй хаце і ў палацы князя.

БАЦЬКА. Вядомая рэч, што так, дзеля спакою апошнюю злыбяду аддасі, абы ня грызла думка.

СЕЛЯН. Гэта-ж я і не кажу, далі мне ў воласьці (пачынае шукаць), а... гдзе ж гэта запрапасьціўся, вось ня была-б то савіная галава, пра арэнду кажу, а пра тое, што далі, і маўчу сабэ (шукае).

БАЦКА. Аб чым, сусэдзе, гутарыш?

СЕЛЯН. Ды пра тое, паклаў і сам ня ведаю, гдзе... а... гдзе-ж ён... А, ёсьць... для вас ліст.

МАЦІ і БАЦКА (бяручы ліст). Для нас, для нас?..

МАЦІ. Ад Якіма, здаецца?

БАЦКА. Так і ёсьць, ад яго, і кручочкі і літаркі ўсё яго ..

МАЦІ. Дай сюды (вырывае з рук).

БАЦКА. Чакай, чакай, дэй паўзірацца.

МАЦІ (выхапіўшы). Пёрш я, а пасля ўжо ты.

БАЦКА. І гутаркі няма ад яго.. вось табэ і цень, ты ўсё думала пра яго, а ён, адчуваючы тваю думку, шлёць да цябэ сваю.

МАЦІ (да селяніна). Можа граматы?

СЕЛЯН. Гдзе тая грамата, адну тую літарку ўсяго і ведаю, што на абаранак падобна, як яна (думас) вось пахваліўся — і ўспомніць не магу, а больш граматы ані ў зуб.

БАЦКА. Як на бяду ні Рыгора, ні Бутрыма, нікога няма.

МАЦІ (разгляд. ліст). Гусьценька як, сынчак мой піша да нас, хоць-бы барджэй прыйшоў хто.

СЕЛЯН. А пра якога, цётка, Бутрыма ўспаміналі?

МАЦІ. Ды пра нашага засьцянкаўца.

СЕЛЯН. Ага, ведаю, дык кажаце ён прыдзе сюды?

МАЦІ. Павінен быць, ён што дня тут.

СЕЛЯН. Крыху пачакаю, каб дарэмна ног ня біць.

БАЦЬКА. А што, і да яго які інтэрас маеш?

СЕЛЯН. Такі самы, як і да вас.

МАЦІ. Ліст?

СЕЛЯН. А ўжо-ж, ён.

БАЦЬКА. Ну, пакажы, браце, будзь ласкаў.

СЕЛЯН (дастае).

БАЦЬКА. Наталка піша...

МАЦІ. Яна, яна, а мае дзёткі, разам пэўне пісалі, разам і да нас прышлі, а як-жа я рада; Божа мой...

БАЦЬКА. З радасьці, браце, і ня ведаю як дзякаваць табе,

СЕЛЯН. Ці будуць дзеці з нас так рады, як мы з іх?

БАЦЬКА. Аб гэтым якраз забываеися...

СЕЛЯН. А хто гэта тая Наталя, што ліст піша?

МАЦІ. Дачка таго Бутрыма, разам з Якімом вучыцца.

СЕЛЯН. Ведаю, ведаю, навука рэч добрая.

З Ь Я В А Ш.

БУТРЫМ.

БУТРЫМ. Вось і я.

БАЦЬКА. Бачым, бачым...

БУТРЫМ. А можа Якім пісаў?

МАЦІ. Каб ведаў ты, Бутрым!

БАЦЬКА. Чакай, я скажу...

МАЦІ. Стрывавай, я першая пачала... каб

ведаў ты, Бутрым, якое ў нас сьвята, глянь... (дае ліст) ліст ад Якіма і ад Наталкі, чалавек гэты прынёс.

БУТРЫМ. Праўда, што сьвята... гэты ліст ад Якіма, пазнаю яго выкрутасы, а гэты ад Наталкі... рад як ніколі.

МАЦІ. Ну, хутчэй чытай.

БУТРЫМ. Але ж каторы перш чытаць?

БАЦЬКА. Ну хоць-бы той, што ў правай
руцэ.

БУТРЫМ. Пачнем з яго... „Дарагія бацькі і брат Рыгор, я жыў, здароў, навука йдзе нішто, рэдка пішу, бо вельмі заняты, у нас ўсё добра, Наталка здарова, збіраемся ў другое места на вышэйшыя курсы“.

МАЦІ. Ну, і чаго-ж яшчэ?

БАЦЬКА. Здаровы, ну і дзякуй Богу!

БУТРЫМ. Ну, а цяпер—што мая зязюля піша? (чытае). Якраз тое самае... на ўсім відаць, што ўсё добра...

СЕЛЯН. Дай Божа табé гэткае багацьце, як ты ўзбагаціў нашую душу.

БАЦЬКА. Вельмі-ж прыемныя вэсткі прынёс,—што і казаць.

БУТРЫМ. Здаецца, дзіця сваё бачу, гледзячы на ліст.

МАЦІ. Гляджу я на ліст, а ў маіх вачох літары скачуць, вось што значыць матчына сэрца—і дрыжыць і ные, разам да радасьці і да жалю даводзіць.

БУТРЫМ. Рыгор, пэўне, ня ведае нашае радасьці?

МАЦІ. Нешта ня пільнуецца хаты.

БАЦЬКА. З забастоўшчыкамі пасябраваў.

БУТРЫМ. Каго-ж ды каго, кума, лічыш забастоўшчыкамі: вучыцеля нашага або ка морніка?

МАЦІ (даé проклямацы). Вось глянь, тады ўбачыш.

БУТРЫМ. Бачылі ўжо, бачылі дый чыталі разоў колькі... рэч не благая... праўду рэжа, слухаць толькі.

СЕЛЯН. Як ні глядзі, а бэдным людзём дыхаць цяжка, ні сказаць, ні зрабіць нічога.

ня можна, і голасу тваё прануднае песьні ніхто не пачуе... няўрода была, помачы не далі, хаты пагнілі, сасонкі шкадуюць, а жыць трэба, — дык вось мала гаманім мы, лісткі за нас гаманяць.

БАЦЬКА. Вядомая рэч, ня лэзыці ў магілу.

БУТРЫМ. Без пары ў магілу? лепш узяць сякеру, і паваліць у лесе сасонку-другую, калі падрубываюць згнілі... а посьле цішком да дому і толькі, не згалее ад гэтага князьці граф... жыў будзе... вось гэтай ночкай нашыя засьпяваюць дрэў з паўсоткі павалілі ды да хаты завезьлі... няма ведама ці зьявяцца абаронцы князя.

БАЦЬКА. Пытаешся, як дзіцянё... вядомая рэч, што зьявяцца... а ты-ж у лесе быў?

БУТРЫМ. Быць сабе, ня быў, толькі коней сваіх даў для тых, у каго ня было.

З Ъ Я В А VI.

НАСТА.

НАСТА. Вось і прычакалі бяды...

УСЕ. Якое бяды?

НАСТА. Божа мой, і казаць баюся...

БАЦЬКА. Ну, кажы-ж, кажы...

НАСТА. Гляньце ў вакно, стражнікі, як зьявяры па прыгуменьнях нясуцца проста да нас у вёску... (вышла).

БАЦЬКА. Лёгкі на ўспамін...

БУТРЫМ. Ня мінулі, каб іх мара.

МАЦІ (кідае проклямац. ў пэч.)

БАЦЬКА. Во пякельная моц, як з ланцуга сарваліся...

МАЦІ. Хоць-бы бяды ня было... Бутрым хавайся! .

БУТРЫМ. Што? хаватца? Гэтага ня будзе!..

СЕЛЯН. Зусім зразумела, сусэд, перш вась спрабуем бараніцца, а посьле ужо што будзе, а ну, суседзе, пазыч на часінку калка, пайду няпрошаных гасьцей прыму. (бярэ кол).

МАЦІ. Чалавэча, куды ты, падумаі што робіш?

СЕЛЯН. Даруйце, але іначай нельга... (пайшоў).

БУТРЫМ. Па мойму, далі Бог па пойму, гэта праўдзівы рыцар...

ЗЬЯВА VII.

АЛЬЖБЕТА.

АЛЬЖБЕТА. Бутрым, хавайся, цябе стражнікі шукаюць...

БУТРЫМ. Кажаш хавацца?

АЛЬЖБ. А то як-жа іначай, хіба ня ведаеш, што з гэтага будзе... што, ты ня ведаеш крывапіўцаў гэтых.

БАЦЬКА (ля вакна). Ой, ой; пачалі некага біць...

БУТРЫМ. Ведаю... і дзеля гэтага іду... гдзе Рыгор?

МАЦІ. Што ты, кум... з глузду зьехаў, ці якое ліха... як можна Рыгора вызываць на такую бяду...

АЛЬЖБ. Сядзь табé кажу...

БУТРЫМ. Як - то сядзь, хто можа сядзець, га?

МАЦІ (да бацькі). А ты адступіся ад вакна... учарэпіўся, як п'яны за плот.

АЛЬЖБ. Ты паслухаеш ці не? куды ты выбіраешся, ці маракуе твая галава?

БУТРЫМ. Ты хіба жартуеш?

АЛЬЖБ. Якія тут жарты. Сядзь, кажу табé.

БУТРЫМ. І ня думаю... Пусьці мяне...

АЛЬЖБ. Ня пушчу.

БУТРЫМ. Лёпей я памру, лёпей хай маё хворае цэла разарвуць сабакі, чымся я спаккойна буду глядзець, як здэкуюцца над маім братам... пусьці мяне..

БАЦЬКА. Кумок, куды-ж ты, падумай!..

АЛЬЖБ. Ці ёсьць у цябе розум...

БУТРЫМ. Есьць, паміраць дык усім я першы трупам лягу (выбег).

АЛЬЖБ. (за ім). Куды ты, куды ты?

МАЦІ. Во гдзе няшчасьце, дык няшчасьце.

БАЦЬКА. Будзе бяда, — хоць-бы Рыгор ня трапіў на гэта... матачка найсьвяцэйшая, не папусьці нас!..

ЗЬЯВА VIII.

РЫГОР з АКСІНЬНЯЙ.

РЫГОР. Матуленька, вось перад вамі пара шчасьлівых у сьвэце людзэй.

МАЦІ Вельмі рада гэтаму, сынку.

РЫГОР. Вось гэта цыганё вельмі кахае мяне, і праз гэта я шчасьлівы..

МАЦІ. Вельмі рада гэтаму, дзёткі.

РЫГОР. Матуля, глянь на яе, глянь, колькі дабраты ў гэтых цыганскіх вачох... АКСІНЬНЯ родная... ці праўда ўсё гэта?...

АКСІНЬ. Як Бог на небе!

РЫГОР. Ну сядзь, сядзь, мая галачка чарнавокая... (убачыў ля вакна бацьку). А... тату, і вы ў хаце, а я ўжо і прытомнасьць страціў... не убачыў зусім.

БАЦЬКА. Нічагутка... гдзе-ж быў, сынку?

РЫГОР. У лузе кветкі рвалі, варажылі, хто каго любіць... і як ня круціў, — то ўсё выходзе, яна мяне лыбіць а я яе не... цыганё..

што скажаш ты на гэта? хачу чуць слова шчырае пры бацьку пры матцы.. кажы.. любіш?

АКСІН. Люблю...

РЫГОР. Трохі сароміцца, але нічагутка, я чуў шчырэйшы адказ.. (да бацькі) а што гэта, тятка, выглядаеце ў вакне?

БАЦЬКА. Так, пазіраю на сьвёт Божы.

МАЦІ (засланяючы). Ды так стары глядзіць,— не зважай, сынку...

БАЦЬКА. Несупакой, сынку, у сьвеце,— вось бяда.

МАЦІ. Які там несупакой, старому дзівы наладзіліся, а ён не супакой угледзіў... няслухай яго, можа папалуднуеш, сынку, згаладаў нябось?

РЫГОР. З ахвотай — калі ласка.

МАЦІ. Папалуднай ды вось ліст прачытай, што Якім прыслаў.

РЫГОР. Што кажаце: ліст, Якім прыслаў ліст?

МАЦІ. Прыслаў, прыслаў, чакай, дай жа перш стравы ўліць..

РЫГОР. Э! не, цяпер не да яды.. я ёсьці нічога ня буду, дайце мне ліст, дайце мне гэтае шчасьце ў рукі, дайце яго.

МАЦІ. Вось паглядзі, пачытай..

РЫГОР (да Аксін). Ну, сарока-белабока, дзівіся, чытаць буду..

АКСІН. Чытай, чытай, паслухаю..

РЫГОР. Ага, я і забыўся.. сягоньня нараніцы бачыў сон, быццам то я йшоў ноччы праз пушчу і ўгледзіў перад сабою таемны агоньчык — я за ім, ён далей, я за ім, ён далей, і урэшце шырэй я шагануў, і агоньчык апынуўся ў маіх руках. Дык вось ён таемны, папаўся ў мае рукі.. добра..

МАЦІ. Праўдзівы твой сон, ой праўдзівы.

ЗЪЯВА ІХ.

НАСТА.

НАСТА. Галоўка мая нешчасьлівая, што парабілася ў нас... стражнікі наляцелі, людзей б'юць... Сініцу забілі, Бутрыма акалечылі (выбягае).

РЫГОР. Што? стражнікі Бутрыма б'юць? (устае).

МАЦІ. Рыгорка, сынку, куды ты?

БАЦЬКА. Ня йдзі, паслухай... нас...

РЫГОР. Пусьцеце мяне, я толькі гляну, пусьцеце.

АКСІН. Рыгор... што з табою...

РЫГОР. Даруйце, але я не зьнясу здзеку, (бярэ кол) стражнікі людзей б'юць; а я сядзець буду.

МАЦІ (на каленях). Рыгорка, пабойся Бога, шануй маю старасьць.

БАЦЬКА. Паслухай, ня йдзі, цябе заб'юць, ня йдзі.

РЫГОР. Пусьцеце, я адамшчуся, аж зямля задрыжыць (пабег).

АКСІН (моцна крыкн.). Рыгор, падумай, што робіш! (выбягае).

УСЕ (плачуць).

МАЦІ. Што за няшчасьце абрушылася на нас Божа... Божа...

БАЦЬКА (ля вакна). Ой, ой, (закрывае твар).

ЗЪЯВА Х.

(Сялянс ўносяць Бутрыма, Альжбэта прыгаварваючы).

БУТРЫМ (стогне).

АЛЬЖБ. А мой-жа ты сакалок, а мой-жа ты галубок, на каго-ж ты мяне пакідаеш? (і так увесь час).

БАЦЬКА. У мяне мову адняло...

МАЦІ. Матачка найсьвяцейшая, ратуй нас, ня дай загінуць (станов. на калені).

АЛЬЖБ. Ай... памірае... памірае...

БАЦЬКА. Сьвэчку... сьвэчку... (падносіць сьвэчку).

АЛЬЖБ. Божа, Божа, за што пакута гэ-такая, за што, за якія грахі...

УСЕ. (на калёнках пры Бутрыму).

ЗЬЯВА XI.

РЫГОР (з калом у руках).

РЫГОР. (дзіка) Што? памер? (ставіць кол) Бацька, я адамшчуся за цябэ, каб мог ты ўстаць і глянуць (стан. на калені), як пакорна ляжаць царскія паслугачы.

ЗЬЯВА XII.

АКСІНЬЯ.

АКСІН. Рыгорка, Рыгорка, уцякай, стражнікі па цябэ йдуць ..

РЫГОР. І ня думаю... (устае, бярэ кол і ставіць ля сябэ).

ЗЬЯВА XIII.

СТРАЖНІКІ.

РЫГОР. Па мяне? Ні з месца сабачыя сыны, а то... (хапае кол) я сам... прыду... чакайце на дварэ. .

АКСІН.) Рыгор... Рыгор... на каго ты

БАЦЬКА і) нас пакідаеш?.. (гістэрычна

МАЦІ.) плача апёршыся на плечы).

РЫГОР. Суджана пэўне так... ня плачце аба мне... Якіму нічога ня пішэце. (станоўцца на калёна пры Бутр.) Бацька, дарагая твая кроў ох, дарагая (к дзвяням).

АКСІН. (гістэрычна) Рыгор, Рыгор!

УСЕ. (плачуць).

ЗАВЕСА.

А К Т І V.

(Турма... у вакне Якім... нагляднік стаіць на лаўцы, стораж сядзіць).

ЯКІМ. Вось цяпер будзе спакой. Праз колькі дзён маё цягучае жыццё будзе скончана і ў памяць аба мне застанецца курганок насыпаны чужой рукою. Ня скажуць гэтыя нямыя сьведкі, няпрыступныя муры, матцы ці бацьку калі-б часам падыйшлі сюды, што там на зялёным круку хістаўся іх любы сын.

Ніхто ня будзе відзець, гдзе пахована скорчыўшаеся ад сударгі цэла, бацькі і тыя згубілі сцэжку ка мне.

Не шкадую жыцця, ня страшуся сьмерці, але тая думка, думка што, ня ўбачу бацькоў, брата, страшна гняць мяне.

О! каб ведалі, хто я такі, то тым бацьком ня было-бы мейсца на сьвеце, але ня ведаць ім, хто я.

СТОП. Эх, маліна, радуешся, што фаміліі ні ведаем, ні усё роўна, заслуга адна... як на мой розум прозвішчэ аткрыць трэба, прышлі бы бацькі, паспавядаўся-бы, жыць жэ, сам ведаеш, ні так многа.

ЯКІМ. Ня кратайце старых, мя ведаюць—спакайней дыхаць...

СТОП. Вашага брата бунтаўшчыка ня так лёгка ўгаварыць... з вас рэдка хто гавора, як чалавек, а то усё зверам накідаюцца.

ЯКІМ (кашляе). Якое пустое жыцьцё, ні сколькі не шкадую яго... толькі дзяціныя часы стаяць перад вачыма.

О вёска, вёска, колькі багацьця ў цішы тваёй, у патухаючых маіх вачох рысуюцца неба, ляскі, хмызьнячкі, гдзе сонныя бярозкі ў новым узеру прывітаюць вясну... манячы да сябе мятлікоў і вясёлых птушак, зарніцы, зялёныя стагі, жнэі і родныя песьні.

І тая восень, што ў пышным вянку з жоўтага лісьця бродзіць па лясох зьмяняючы колеры падвешаваючы павучыньне і сьнег... што посьцілкай вялікай засьцілае мэжы дарагой бацькаўшчыны. —

Успаміны, успаміны, якія вы мілыя, дарагія... (глядзіць на неба).

Зорачка ясная, ці ня ты будзеш правдырка ў маім цягучым жыцьці, ты, як вартаўнік, зьзяеш на цёмным небе і сьвэціш людзём збудзіўшымся ў нязнанных пуцінах жыцьця... Ты сьвэціш мне, ты сваім прыхільным паглядам углядаешся на страху нашае хаткі, гдзе матуля ў гэтую часіну пралівае горкія сьлёзы і моліцца, каб сын іх наблукаў на сьцэжку, на каторай магла-б знайсці яго.

Ты сьвэціш мне тут, а заўтра твой блёск будзе іскрыцца на жоўтым пясочку магілы маё. Ты будзеш сьвэдка, куды сыцягнуць задушанае маё цэла і там ты зазьзяеш, але вочы маё ня спаткаюцца з паглядам тваім.

(За сцэнай лёдзь чуваць зык іскрыпкі).

ЯКІМ. Чароўныя зыкі... а кроў стыгне... стыгне...

(Больш ў вакне не паказваецца).

СТОП. Цікавыя людзі... колькі я бачыў за сваю службу такіх рызыкантаў, усё яны

галсяць, жалёюць жыцьця... а сюды, глядзіш, ідуць.

Ня раз я глядзёў на іх і думаў: чаго трэба ім... Якой скулы ні хапае ім.. сытыя, здаровыя, жыць і ня думаць пра турму, дык нябось, абрыдне салодкае жыцьцё, падай сюды горкае, кіслае, салёнае, у турму пастукаю, мо' адчыняць, а нашая справа такая: стукаецца начлёжнік, адчыняй дзвёры шырэй.

І хто іх бацькі, уразумець трудна, гэта каб ні расталкаваць дурням, што забіваць нікога ня можна, што сьвятых Божых заповедзі забараняюць рабіць гэта, — дык-жа не, бацькі нічога ня кажуць, а яны рады стараюцца, ломяць направа і налева галовы людзём (плюе). Учора так сама прывезьлі нейкага разбойніка, той стражнікаў набіў, ды кажуць так азьвярэў, што лёдзь супакоілі, асілак, відаць, адзін пяцяхрох калком паклаў.

НАГЛ. Праўду кажаце, гаспадзін старшы, ачмурэла маладзёж.

СТОП. І ўсё як ні глянеш студэнты, студэнты, людзі вучоныя, ні салапякі якія, алісьцікраты.

НАГЛ. З нас, людзёй прастых, ніхто так ня робіць, наш брат пехота ці з п'яна каго абязьвечыць, ці так у морду дасьць, ну а калі адзін аднаго абкрадуць, дык на гэтым і ўсё.

СТОП. 20-ць гадоў маё службы у сьцэнах гэтае турмы і 20-ць гадоў ваюем з бунтаўшчыкамі. Пёрш нам здавалася, калі аднаго - другога акуратна павесім, то на гэтым і скончыцца іх рызыка, а вось цяпер праканаліся, што не памагае нічога.

Ці ўспомне ўсіх галава, каго толькі з гэтае каморкі вывелі, студэнта з чорнай барадой павесілі, нейкага так сама сухотніка, па-

вёсілі, панёнку, што ў губэрнатара страляла— павёсілі — а там нейкага жыда і гдзе там успомніць усіх — дый памяць аслабела, ня жартачкі 20 гадоў службы.

НАГЛ. Як мне здаецца, усё гэта дарэмшчына.

СТОР. Не разумёю цябё?

НАГЛ. Па мойму, хто ведае, што тут у мурах наго павёсяць, гэта каб на пляц выцягнуць, да сабраць людзей... грамаду...

СТОР. Дурны, дурны і дурны, не разумеш, што можа быць ад такое публічнае кары.

НАГЛ. А што?

СТОР. Бунт, ды які, разьнясуць ня толькі турму, але і хату тваю, гдзе схавашся... а самага, як казу, павёсяць за заднія ногі.

Трэба цішком прыціснуць, ды і павёз па пацёмках.

НАГЛ. (ціха) А калі гэта? (паказ. на шыю і на камеру Якіма).

СТОР. Сягоньня ўночы.

НАГЛ. А... не здарма-ж ён так успамінаў і вёску і матулю... з мужыкоў нябось.

СТОР. Тым больш дурны, нагаварыў нэхта.

НАГЛ. Будзе, значыцца, работы.

СТОР. Б-у-у-д-з е. Таго, што стражнікаў пабіў—раз, гэтага—два, панэначку—тры, і трох вучоненькіх студэнтаў... усяго шэсьць душ-душачак

НАГЛ. (чухае галаву).

СТОР. Чаго чухашся, даўно ў лазьні быў?

НАГЛ. Быць то быў, так штось засьвярбела... вусьцішна, за вельмі многа.

СТОР. Маладзён яшчэ, пажывеш, ашмуляешся, я вось 20 гадоў адзваніў, ведаю, гдзе

страх жывё. (пазяхае) У... ух... а спаць заха-
цэлася... (глядзіць на галзіннік) поўнач, (к каме-
ры Якіма) сьпіць... наш рызыконт, самая звы-
чайная рэч, усё яны перад сьмёрцю сьпяць,
бывае так, што тыдзень, другі ня сьпіць, а ў
тую ноч, калі душа з цэлам павінна разлу-
чыцца, засьне, ды так моцна, што доўга бу-
дзіць прыходзіцца.

НАГЛ. Душа чалавёка працувае канец.

СТОП. І наводзіць сон...

НАГЛ. Шкода душы тэй, пры чым яна
тут, хто каго біў, а душа павінна боль зносіць.

СТОП. Боўдзіла ты, душа ня мучыцца і
не памірае... чалавёк толькі, а яна ідзе сваёй
дарогай ці туды, ці туды, (паказ. на неба і
зямлю).

НАГЛ. А па мойму ні адна з турмы не
патрапіць у рай, а ў пекла...

СТОП. (сур'ёзна) Душы стоража, на-
чальніка, і памочніка і з турмы ў рай тра-
пляюць, а рыштантаў у чысьцец.

НАГЛ. А мая, наглядніка, свэрхсрочнага
фэльтфэбэля?

СТОП. (падумаўшы) І наглядніка.

НАГЛ. Куды-ж, куды?

СТОП. Разам з начальствам.

НАГЛ. А... дзякую вам... гаспадзін
старшы.

СТОП. За што дзякуеш, законы не я
пісаў

НАГЛ. Ну, хоць ня вы, але ўсё-ж...
слова.

СТОП. Батюшка так казаў.

НАГЛ. Добры чалавёк наш бацюшка.

СТОП. Не блгі чалавёк. А ці дасі веры,
што за маю службу і бацюшка адзін марына-
ваўся тут.

НАГЛ. Х-т-о-о Баацюшка...

СТОП. Але, бацюшка.

НАГЛ. (зьяўшы шапку) Міца, Міца, Царыца Нябэсная, што я чую?—За што-ж?

СТОП. А вось за што, пёрш чужую жонку пакахаў, а посьле з мужам біліся.

НАГЛ. І за гэтую нікчэмнасьць?

СТОП. За гэтую.

НАГЛ. Ну і што было?

СТОП. А тое, што бацюшка дужэйшы быў.

НАГЛ. І...

СТОП. І даў так, што той і капыты задзер, памер.

НАГЛ. А? дужы чалавек відаць быў... Ну, а скажэце куды трапіць душа таго забітага?

СТОП. Бацюшкіна душа яя толькі з турмы, але і з катаргі ў рай трапляе.

НАГЛ. Так яго і трэба... ну, а скажэце той нябошчык куды пойдзе?

СТОП. Як куды? ды ты глух быў чы якое ліха, што таго нябошчыка прыбраў бацюшка.

НАГЛ. Я ведаю, але душа, душачка куды трапіць?

СТОП. У рай.

НАГЛ. Не йначай, а то крыўдна бедаку было-б, мала таго, што тут бакі нагрэлі яшчэ чэрці ў чысцы грэць будуць.

СТОП. Ня будуць.

НАГЛ. Ну, а жонка таго нябошчыка ня добрае імя павінна насіць?

СТОП. Імя вядомое такім асобам.

НАГЛ. І трэба-ж так з другім... шашні строіць.

СТОП. У іх гэта часта - густа бывае, вось і мая сумэра віславухая у моладасьці грэху мела.

НАГЛ. Хіба-ж быў прыцель?

СТОР. Быў...

НАГЛ. І вы з ім біліся?

СТОР. Біўся.

НАГЛ. І ён вас не забіў?

СТОР. Пэўне, што не, бачыш тут сяджу.

НАГЛ. А на чым кончылася?

СТОР. Я яму бакі наламаў.

НАГЛ. О! я разумёю... сіла салому ломіць... А ваша я разлюбезная, ну жонка значыцца, пойдзе па сьмёрці ў рай ці...

СТОР. Прыдзецца неяк разам у рай, ня добра булзе бадзяцца аднаму. А скажы ты мне, у цябэ ўсё ў парадку, начальства надойдзе.

НАГЛ. Парадак першы сорт.

СТОР. То-ж ба то... дзяржы хвост душой.

НАГЛ. Я дзяржу...

(За сцэнай раздаецца лёгкі сьвіст, стораж і нагл. раўняюцца, на сцэну прыходзе начал. турмы і падае знак, каб выводзіць Якіма).

ЗЬЯВА II.

НАЧАЛЬНИК ТУРМЫ.

СТОР. (ідзе ў кам. Як.). Гаспадзін, гаспадзін... до спаць, нада праснуцца, як па закону палагаецца... уставайце.

ЗЬЯВА III.

Начал. турмы, чыноўнік, доктар, кат, 3-4 наглядн. 5-6 салдатоў).

За імі

Якім, Грабянёк, Дзіўны, Ваўчанскі і Наталка.

З другога боку
Салдаты і Рыгор.

НАТ. (плача і ўсё хоча кінуцца к Якіму, але салдаты ня пушчаюць яё).

ЯКІМ. (кашляе) Браты ня страшыцеся сьмёрці, адважна глядзёце ў вочы ёй, няхай бачаць тыраны, як паміраем мы. (на бок) О неба, як фігура таго прыяцеля ўспамінае мне брата, гдзе ён цяпер і што з ім

ЧЫНОУН. (чытае). По указу Е. И. В. Могилевский Окр. Суд. за убийство Государственных лиц, студенты: Аркадий Дзіўны, Пав. Волчанский, Иван Гребенек и неоткрывший своего прозвища, осуждены на смертную казнь через повешение.

НАТ. (плача апершыся на плячо Дзіўнога). О! крывапіўцы, зьвяры дзікія.

ЧЫН. По указу Е. И. В. приговором Могилевского Окр. Суда за разбойное нападение и убийство Государственных охранников, крестьянин села Вышек, Сенненского уезда Григорий Сухобыльник, приговорен к смертной казни...

ЯКІМ (кінуўшыся). Брат мой, Рыгор, у часе сьмёрці мы спаткаліся з табой.

САЛД. (кідаюцца к Рыгору, вырываюць з яго рук Якіма, Якім выпадае мёртвым).

НАТ. (крыкам). Якім! Якім!

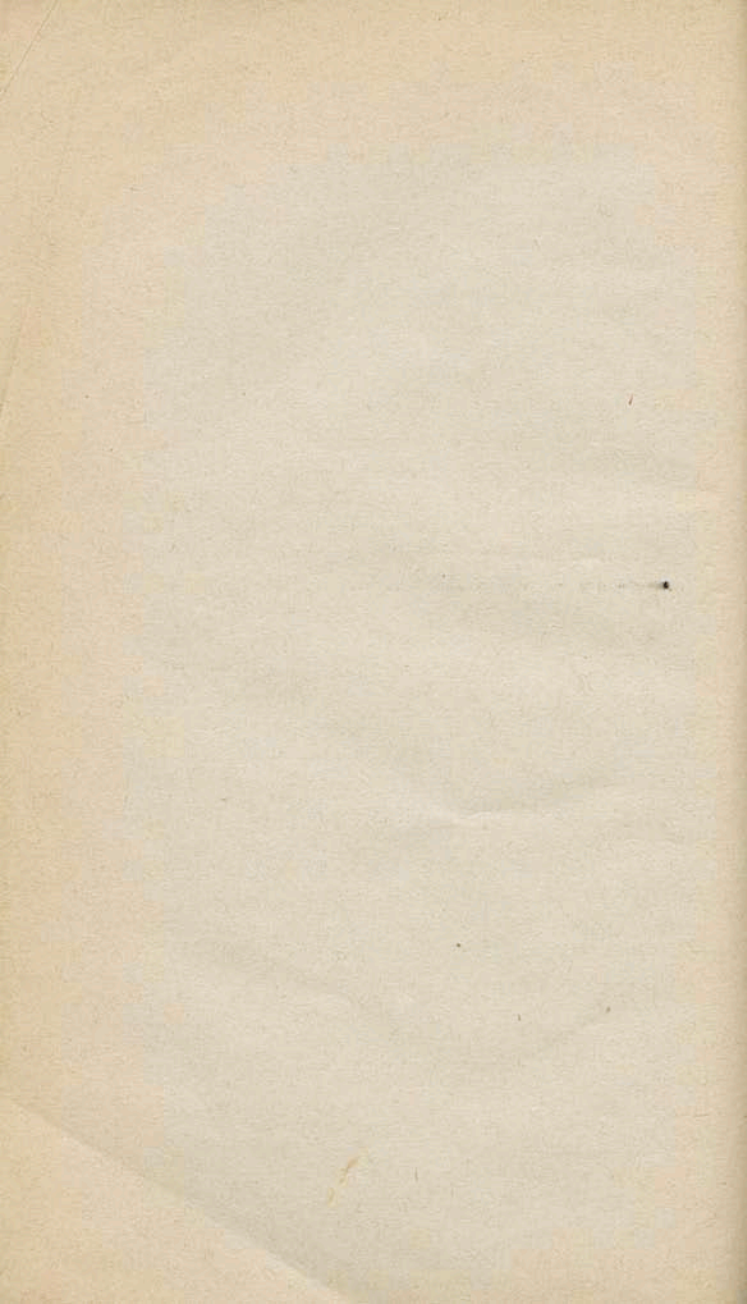
З А С Л О Н А.

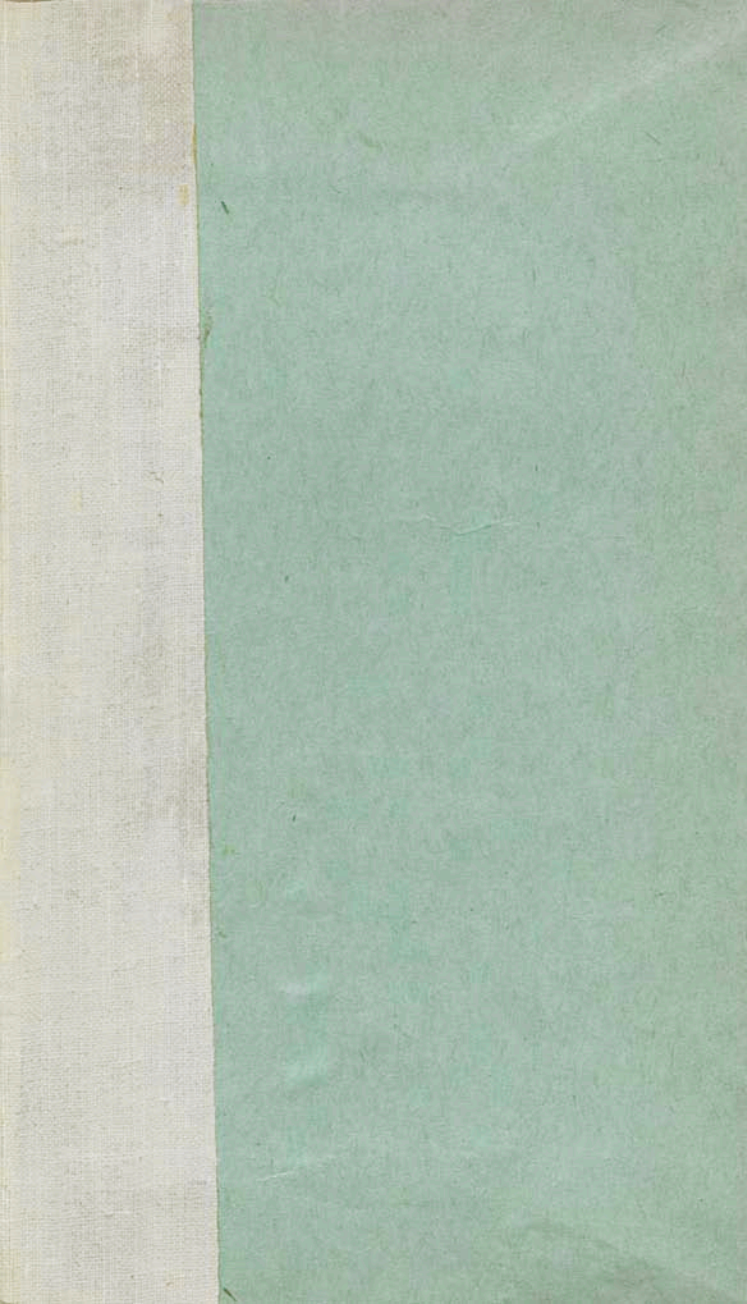

Бел. студент
1994 г.

80000003 139520